

Türkiye’de İtfaiye Teşkilatlarının Yangınla Mücadelesindeki Teşkilat Kültürünün Değerlendirilmesi

Orkan TATAROĞLU^{1*}, Hüseyin ALTUNDAĞ²

Öz

Osmanlı İmparatorluğu’nda başlangıçta halkın kendi çabalarıyla ve gönüllülerce yürütülen itfaiye hizmetleri, ilk itfaiye teşkilatının kurulduğu 18. yüzyılın başlarından günümüze değin farklı biçimlerde örgütlenmiştir. Dünyada yerel ve merkezi yönetimler tarafından sunulan itfaiye hizmetleri, Türkiye’de merkezi olmayan bir modelle, yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir. Hizmetten yararlananların güvenliğini doğrudan etkileyen etkin bir itfaiye hizmeti, can kayıpları ve hasarların azaltılmasını sağlarken, itfaiye personeli tarafından yapılan en küçük bir hata, görevlinin ve kazazedenin yaşamının tehlikeye girmesine neden olabilmektedir. Çalışmada öncelikli olarak, tarihsel bağlamda itfaiye hizmetlerinin örgütlenmesi ve günümüzde itfaiye hizmetlerinin gerçekleştirme biçimleri “etkinlik sorunu” açısından incelenmekte, merkezi yönetim ile yerel yönetim ilişkisi kapsamında itfaiye hizmetlerinin sunumu değerlendirilmektedir. İtfaiye hizmetleri ile ilgili karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler çerçevesinde “acil durum müdahale kurumlarının en kısa sürede yapılandırılması” çalışmanın temel önerisini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İtfaiye, Yangın, Teşkilatlanma, Arama-Kurtarma, Acil Durum

Evaluation of Organization Culture in Firefighting of Fire Brigades in Türkiye

Abstract

Firefighting which used to be performed by volunteers thanks to the efforts of citizens in the Ottoman Empire has been organized in various ways from the beginning of the 18th century onwards, when the first firefighting organization was established. Firefighting services offered by local and central governments across the world is de-centralized in Turkey, in other words conducted by local administrations. An effective firefighting service directly affecting the safety of those who make use of this service aims to minimize the loss of lives. On the other hand, a small mistake made by fire fighters and victims jeopardizes their lives. The present study is primarily intended to investigate, in terms of “effectiveness problems”, the organization of firefighting services over time and current methods by which firefighting services are put into action. It also aims to study the ways related services are offered within the context of the relationship between local and central governments. “The urgent need to reform emergency response institutions” marks the basic suggestion of the study, in which several other suggestions are made to solve the problems concerning firefighting services.

Keywords: Fire Brigade, Fire, Organization, Search and Rescue, Emergency

¹Orkan TATAROĞLU, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yangın ve Yangın Güvenliği Eğitimi ABD, Sakarya/Türkiye,

² Hüseyin ALTUNDAĞ, Sakarya Üniversitesi, Kimya Bölümü Öğretim Üyesi, Sakarya/Türkiye,

*İlgili yazar / Corresponding author: orkantataroglu@gmail.com

Gönderim Tarihi / Received Date: 02.12.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 26.12.2022

Bu makaleye atıf yapmak için- To cite this article

Tataroğlu, O., Altundağ, M. (2022). Türkiye’de İtfaiye Teşkilatlarının Yangınla Mücadelesindeki Teşkilat Kültürü. Resilience, 247-256.

1. İtfaiye Teşkilatı

İnsan yaşamını sekteye uğratan veya durdurma noktasına kadar getiren insanların etkisiyle ya da doğal sebeplerden kaynaklı olarak meydana gelen mal ve can kayıplarına sebep olan durumlara afet denilmektedir (Uygun, M., & Ebru, İ. N. A. L. 2019). İtfaiye kavramı; yangınla mücadelede çıkan yangınları söndürmek için ortaya atılan bir terim olarak karşımıza çıksa da günümüzde artık arama kurtarma faaliyetlerinde vazgeçilmez bir konuma gelmiştir. İtfaiyecilik teşkilatını tanımlamamız gerekirse can ve mal güvenliğini korumakla yükümlü 7/24 saat esasına dayalı olarak görev yapan; doğal afetler ve insan kaynaklı afetlere müdahale etmenin yanında arama kurtarma faaliyetlerinin büyük bir bölümünde aktif rol alan meslek biçimidir (Canalp, B. 2012).

İtfaiyecilik teşkilatının ülkemizde de kurulma amacı tamamen oluşabilecek yangınlara müdahale edebilmek için teşkilatlanmıştır. Fakat tüm bunların yanında itfaiye teşkilatlarının özellikle ülkemizde yapmış olduğu bazı etkin roller vardır. Yerel yönetim sistemi içerisinde değerlendirilen teşkilat gerekli görüldüğü zamanlarda diğer doğal afetlerde de etkin rol oynamaktadır. Özellikle de su baskınları, doğal afetler sonucunda meydana gelen müdahale çalışmaları, kara ve su altı arama kurtarma çalışmaları ve afet yönetimleri bu kapsam içerisinde değerlendirilmektedir.

1.1. İtfaiye Teşkilatı Tarihçesi

İnsanlığın var olması ateşin icadını da beraberinde getirmiştir. Ateşin icadı ve insanlığın var olması da ateşin kontrol altında tutulması sorununu beraberinde getirmiştir. Ateşin kontrolü ve denetim altında tutulması için bazı birimlere ihtiyaç duyulmuştur. Bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan bu itfaiyecilik teşkilatının tarihine ilk bakıldığında ise Roma dönemi İmparatoru Ogüst karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık tarihindeki ilk resmi itfaiye teşkilatını kuran Ogüst, günümüze kadar gelişerek gelmiş olan sistematik itfaiyecilik teşkilatının ilk adımını atan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de oluşmaya başlayan itfaiyecilik hareketleri İstanbul'un fethi sonrasında Osmanlı döneminde kendini göstermeye başlamıştır. Yeniçeri ocağında kurulan tulumbacılar birliği, bugün bilinen itfaiyecilere tulumbacı isminin verilmesine sebep olmuştur.

İstanbul'da meydana gelen yangınların söndürülmesinde ve kontrol altına alınmasında etkili olan ve Paris'te Garda Pompa Teşkilatı ile aynı zamanda kurulan Didoncular, 10-15 kişilik ekiplerden kurulan bir teşkilatlanmadır. Çardaklı olarak ifade edilen ve 120 kg ağırlığında olan didon ya da bir diğer adıyla tulumbalar, oluşan yangınlara müdahale de kullanılmaktaydı.

Fakat genel olarak Osmanlı'da gerçekleşen yangın söndürme ve itfaiyecilik teşkilatlanması, 18. Yüzyıl ile gelişim göstermeye başlamıştır. 1720-1733 yılları arasında Damat İbrahim Paşa tarafından Yeniçeri Ordusuna bağlı Tulumbacılar Ocağı kurulmuştur (Uygun, M., & Ebru, İ. N. A. L. 2019). İstanbul'da meydana gelen yangınların söndürülmesi ve denetim altına alınması için oluşturulan bu tulumbacılar ocağı, çeşitli semtlerde 21 kolluk şeklinde kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra ise Türkiye de oluşabilecek olan yangınlara müdahalede bulunabilmek amacıyla yerel yönetimlerin görev alması gerekliliğiyle beraber İstanbul Belediyesi tarafından İstanbul Belediye İtfaiyesi oluşturulmuştur. 9 Haziran 1958 yılında oluşturulan Sivil Müdafaa Kanunu ile itfaiye teşkilatlarının sorumlulukları ve görevleri arttırılmıştır. Özellikle oluşabilecek olan büyük yangınlara karşın vatandaşın mal ve can kayıplarının minimum seviyede tutulabilmesi bu kanun kapsamında daha net bir şekilde belirlenerek, ona göre uygun çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

17 Mayıs 1959 yılına gelindiğinde ise gönüllü itfaiye birimlerinin açılmasına karar verilmiştir. 2 Temmuz 1997 yılında ise Bakanlar Kurulunun kararı ile Büyükşehir belediyelerinde itfaiye daire başkanlıklarının kurulmasına karar verilmiştir. Haziran 1958 yılında hazırlanan 'Sivil Müdafaa Kanunu' ile doğal afetler ve büyük yangınlardan itfaiye teşkilatları sorumlu tutulmuştur. Bu kanun kapsamında özellikle can ve mal kaybının en az seviyeye indirgenmesi yer almaktadır. 17 Mayıs 1959 tarihinde ise yayınlanan 'Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun'un 4. maddesiyle de afet durumlarına yönelik kanun kapsamında değişiklikler yapılmıştır. Özellikle de afet sonrasında gönüllü itfaiye birimlerinin kurulmasına onay verilmiştir (Uygun, M., & Ebru, İ. N. A. L. 2019). 1996 yılına gelindiğinde ise Türkiye'de ilk İtfaiyecilik ve Yangın Güvenliği bölümü Kocaeli üniversitesinde açılmıştır. Bu sayede afet yönetimi konusunda, kişilerin daha bilgili ve eğitimli olmaları sağlanmıştır. Özellikle de İtfaiye Teşkilatı'nın şekillenmesi için eğitim hayatına başlayan bu bölümler gün geçtikçe artış göstermektedir.

1.2. İtfaiye Tanımı ve İtfaiye Teşkilatı Görevleri

Yangın söndürme kuruluşu olarak TDK da tanımı yapılan itfaiye sözcüğü dilimize Arapçadan geçmiş bir sözcüktür. İtfaiye ekipleri, yangın söndürme anında ilk aşama olarak oluşabilecek kazaların önüne geçebilmek için ve yangın kazalarındaki bilinç düzeylerini artırarak güvenliği sağlamak için yerel halk ile iç içe organize olmak zorundadır. İtfaiyenin genel olarak yaptığı işlemlere baktığımızda ise şunlar karşımıza çıkmaktadır:

- Gerekli görülen durumlarda yangın eğitimi vermek zorundadır.
- Önceden planlaması yapılmış senaryolu tatbikatlar yapmaktadır.
- Özel kuruluş ya da kamu kuruluşu fark etmeden bu kurumların risk analiz çalışmalarını gerçekleştirmek zorundadır.
- Gerçek bir kaza, afet ve her türlü acil durumlarda kişilerin ve hayvanların canlarını korumak zorundadır.
- Aynı zamanda olası bir afet durumunda kişilerin canlarının yanında mal varlıklarının korunması itfaiye çalışanlarının görevi olarak karşımıza çıkmaktadır (Canalp, B. 2012).

Yapılan bu tanımlamaların ışığında itfaiyelerin ve çalışanlarının görev içeriklerini daha açıklayıcı bir şekilde anlatmamız gerekirse de bu tanım şu şekilde olmaktadır:

- Afet durumlarında ortaya çıkan mekânın, hayvanların ve kişilerin can ve mal güvenliği sağlayan,
- Her türlü afete karşı hazırlıklı olan ve her an görev yapacakmış gibi araç ve gereçlerini acil durumlar için hazır durumda bekleten,
- Acil durum desteğine ihtiyaç duyulduğu zamanda itfaiye araç ve gereçlerini afet bölgesine en hızlı şekilde ve beklendiği şekilde ulaştıran,
- Afet yerinde bulunan ve yaralanmış, yanmış ya da kanamalı insan ya da hayvan fark etmeksizin gerekli olan tüm acil yardım desteğini sağlayarak hayat kurtarıcı bir rol üstlenen,
- Hayatını kaybetmiş ve ulaşılması zor mekânlarda bulunan insan cesetlerine ulaşarak onları oradan çıkartan,
- Karada ve suda fark etmeksizin her türlü zorluk ve tehlikelere karşı dayanıklı olabilen,
- Mesleki eğitim ve tatbikatlar yaparak organize iş yürütebilen,
- Yüksek binalar ya da fazla dumandan görüş alanı olmayan yerlerde arama kurtarma işlemleri yapabilen,
- Bodrum katı gibi karanlık ortamlarda da gerekli olan mücadeleyi sağlayan,
- Afet yerlerinde meydana gelen kaos ortamını ortadan kaldıran,
- Kriz yönetimi kapsamında yapılması gerekenleri en kısa sürede ve en sağlıklı şekilde yerine getirebilen,
- Afet olaylarının meydana geldiği yerlerde ve zamanlarda bir mühendislik mantığıyla harekât eden ve ona göre çözüm yolları geliştiren,

- Gerektiğinde insanların hayatlarını kurtarabilmek için kendi hayatını tehlike altına sokan,
- Tüm bu afet öncesinde ve sırasında yapılan uygulamaları en sonunda detayları ile rapor edebilen,
- Bu raporları istatistiksel bilgilere ayırabilen ve analizini yaparak, bu afet olayının meydana geldiği bölgenin yangın risk haritasını oluşturabilen,
- Yapılan risk haritası ve analizlerine uygun olarak riskli bölgelerdeki risk haritasına göre öncelikli yerleri belirleyerek gerekli önlemleri alabilen,
- Alınan güvenlik önlemlerinin yanında oluşturulan risk analizi ve istatistiksel bilgileri gerekli olan kurum ve kuruluşlara ulaştırarak onların da faydalanmasına imkân sağlayan,
- Dünyada meydana gelen itfaiyecilik mesleğiyle alakalı tüm değişim ve yenilikleri takip edebilen ve bu değişiklik ve yeniliklerle beraber kendini geliştirebilen,
- Kamu kurum ve kuruluşları ile ortaklaşa çalışabilen,
- Afet bölgelerindeki halkla ortaklaşa çalışabilen ve gönüllü çalışma ekipleri oluşturabilen,
- Gerekli durumlar karşısında afet bölgelerindeki insanlara açıklama yapabilen,
- Afet sırasında gerçekleşen ve ulaşılması mümkün olmayan alanlar için kentsel dönüşüm raporları hazırlayan,
- Grup şeklinde çalışabilen ve grup çalışmasına diğer üyelere de yaşatabilen, lider veya liderlik özelliği bulunan kişilerin oluşturduğu bir topluluktur (Erkal, T., & Değerliyurt, M. 2009).

1.2.1. İtfaiye Teşkilatının Afet Yönetimi İçindeki Rol ve Görevleri

İtfaiye teşkilatlarına genel olarak bakıldığında rol ve görevleri üç ana başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar önleme, eğitim ve müdahaledir. Fakat afet yönetiminin hazırlık, zarar azaltma, müdahale ve iyileştirme alanlarının tümünde itfaiye teşkilatları görev almaktadır. Aynı zamanda itfaiye birimlerinin çalışma alanlarının kapsamında eğitim ve bilinçli toplum planlarına dahil olmak da bulunmaktadır. Afet yönetiminin her safhasında yer alan itfaiye kavramı bu yönetimin temelini oluşturan bilinçli toplum kavramı, eğitim ve gönüllülük esasına dayalıdır. İtfaiye teşkilatları çalışmalarını bu kapsamlar altında gerçekleştirmektedir.

Önleme faaliyetlerinin yerine getirilmesi ise yangın oluşumuna ortam hazırlayacak olan herhangi bir durumun ortadan kaldırılması ve denetimin sağlanması şeklinde ele alınmaktadır. İtfaiye teşkilatlarının yapmış olduğu müdahale görevlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- İtfaiye teşkilatlarının öncelikli görevi yangınlara müdahale etmek ve söndürmektir,
- Yangın sırasında meydana gelen her türlü kaza, çökme, patlama, mahsur kalma gibi durumlarının önüne geçerek gerekli teknik ekipmanla olaylara müdahale etmek,
- Acil durumlarda gerçekleşen ilk yardım hizmetlerini sağlamak ve devamlılığını getirmek,
- Açık arazilerde ve su altında meydana gelen her türlü arama ve kurtarma çalışmalarını gerçekleştirmek,
- Olası su baskınlarında müdahalede bulunmak,
- Doğal afetler ve olağanüstü durumlarda arama kurtarma çalışmalarını yerine getirmek,
- KBRN unsurları ile beraber olası kirlenmelerde dezenfekte işlemlerinde görev almak (Hanifi, K. Türkiye'de Yangınlar 1923-1960).

1.2.2. İtfaiye Çalışanları İçin Takım Çalışmasının Önemi ve Gerekliliği

İtfaiyenin asıl görevi insanların olası bir yangın, sel, çökme, kayma ve benzeri afetler sırasında oluşabilecek tüm mal ve can kayıplarını azaltmak için gerekli olan tüm görevleri yerine getirmesidir. Özellikle olay sırasındaki başarıyı belirleyen etkenlerden olan olay yerindeki

ekibin organizasyonunu ve koordinasyonunu sağlamaktır. Bu olay yerinde meydana gelecek olan olayı yürütecek ve koordinasyonu sağlayacak kişi ise komutandır. Bu komutanlara bazı durumlarda ekip amiri ya da kumandan da denilmektedir. Özellikle de komutanın görevi konusunda ki bilgi seviyesi, deneyimi ve yetki düzeyi afetlere doğru işlemin hızlı ve uygun bir şekilde uygulanabilmesi için oldukça önem arz eden bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda komutanların da diğer personellerle aynı eğitimi almaları gerekmektedir. Bu sayede diğer personellerin karşılaşacağı tüm sorunlarla baş edebilecek seviyede olmaktadır.

Doğal ve insan kaynaklı afetler ve acil durumlara yönelik olarak yapılan harcamalar ve rakamlarla ifade edilemeyen manevi kayıplar, her toplumun olası afetler için bir eylem planına sahip olması ve bu afetler karşısında zarar azaltma çalışmalarına önem vermesini gerektirmektedir (Tezer, A (Ed). 2005).

Her itfaiye durağı için bir komuta biriminin olması gerekmektedir. Bu şekilde itfaiye birlikleri daha kolay bir şekilde yönetilip, kontrol altında tutulmaktadır. Aynı zamanda farklı itfaiye duraklarının olması, oluşan felaketinin boyutunun küçültülmesi ve kontrol altına alınması için de gerekli bir durumdur. Gerekli durumlar ortaya çıktığında bu itfaiye durakları birbirleriyle işbirliği yapmalı ve gerçekleşen afet durumunun önüne geçilmelidir.

İtfaiyelerde bir olaya müdahale edebilmek için öncelikli olarak olay yerine en yakın grup amirliği seçilmelidir. Olay yerine en yakın olan grup amirliğinin ya da müfrezenin seçilmesi olası bir büyümenin önüne geçebilmektedir. Olay yerine en hızlı şekilde ulaşabilen ekip amiri, ilk olarak olay yerini inceleyen kişidir. Öncü değerlendirmesi yapan ekip amiri, komuta merkezine bilgi verir. Bu sayede olaya müdahale işlemleri gerçekleşir (Kirtaş, H. A. 2019).

Müfrezelerin dahil olduğu afet olaylarında en yetkili kişi olarak karşımıza müfreme amiri çıkmaktadır. Müfreme amirleri afetlerden sorumlu olan kişilerdir. Grup amiri ve komuta birimleri oluşan yangınlardan sorumlu oldukları kadar olay yerindeki bulunan komutanın görevlerini de yerine getirmekle sorumludurlar. Ekip amirlerinin görev kapsamı arasında emir komuta zinciri de yer almaktadır. Bu emir komuta birimi çerçevesinde kendi biriminde yer alan çavuş ve onbaşılara talimatlar vermekle yükümlüdür. Bu talimatlar sayesinde gerçekleşen olaya müdahalede bulunur ve merkeze olayla alakalı olan tüm bilgileri iletir. Grup amiri oluşan yangını ya da doğal afeti takip eder ve olayın büyüklüğünü değerlendirir. Gerekli bir acil durumunda emir beklemeden, olay yerine hızlı bir geçiş sağlar. Doğal afetin ya da yangının meydana geldiği olay yerine vardığında olayın sorumlusu ve komutanı grup amiri olur. İtfaiye içinde görev yapan tüm rütbeli personeller gerekli durumlarda ya da olayın türüne görüne komutan olabilmektedirler. Bu sebeple teşkilat ve grup içerisindeki tüm iş dağılımı ve iletişimi her bir personeli ayrı ayrı ilgilendirmektedir.

İtfaiye olaylarında üç önemli nokta vardır. Bunlar:

- Zaman,
- Olayın bulundurmuş olduğu tehlike ve riskler,
- Olay yerinin elverişsiz şartlarıdır (Kirtaş, H. A. 2019).

İtfaiye operasyonları gerçekleştirilirken en önemli şey zamanın iyi yönetilmesidir. Bu sayede ortaya çıkması muhtemel olan tüm riskler ve tehlikeler ortadan kaldırılmaktadır. Özellikle de yangın meydanında ortaya çıkan kargaşanın göz önüne alınarak ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bir diğer önemli nokta ise olaylara ne kadar hızlı müdahale edildiğidir. Hızlı müdahaleler sayesinde olayın kontrol altına alınması o kadar hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Hızlı olmak ise sadece olay yerine gelirken gerçekleşmesi gereken bir olgu değildir. Olay yerine geldikten sonra da gerçekleşen hız da oldukça önem arz etmektedir.

- Özellikle dikkat edilmesi gereken nokta uygulanan operasyonların yangının yayılma hızından daha çabuk gerçekleşmesi gerekmektedir. Buna uygun bir operasyon gerçekleştirilmelidir.
- İkinci olarak, gerçekleştirilmesi planlanan müdahalenin gerçekleştirilebilir olması gerekmektedir. Olaya yapılması planlanan müdahale tarzının mantıklı, eksiksiz ve belirgin olması gerekmektedir. Aynı zamanda planlanan müdahaleyi uygulamak zorsa ve zaman gerektiren bir durumu ortaya çıkartıyorsa bu uygulama yanlış bir uygulama olacaktır. Özellikle yangınlar, müdahalenin en etkili şekilde yapılarak sonuç alınabilmesi için gerekli olan zamanlardır. Bu yüzden bir plan hızlı bir şekilde uygulanabildiği sürece iyi bir müdahale yöntemidir.
- Üçüncü adım ise kararın en hızlı şekilde verilmesidir. Bu çabukluk itfaiye operasyonlarında ki en mühim nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yangının meydana geldiği noktada, yangına müdahale edilmesi için ekiplerinin bir araya gelerek toplantı yapması oldukça güç bir durumdur. Her ne kadar yangına müdahale edilmesi kapsamında bir toplantı yapılması gerekse de asıl olan şey bu kararın hızlı bir şekilde verilmesidir. Planlanan organizasyonlar genellikle zaman alan ve birebir uygulanabilen müdahaleler değildir. Bu yüzden olası bir yangın sırasında öncelikli olarak karar vermek ve daha sonra bu durumları gözden geçirmek en mantıklı ve elverişli yöntem olacaktır.

Yangınların meydana çıktığı yerler genellikle güç mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır ve olay yerindeki insanların genel olarak ruhsal durumları kötüdür. Bu sebeple de vatandaşların olay yerinden uzaklaştırılmaları gerekmektedir ki zaten zor durumda olan mekân daha da zor bir duruma sokulmasın.

2. Türkiye’de İtfaiye Teşkilatının Gelişimi

İtfaiye sözcüğü Arapça bir kelime olan ve söndürme anlamına gelen “itfa” kelimesinden türemiştir. İtfaiye; hem yangın söndürme işlemine, hem de bu işlemi gerçekleştiren teşkilata verilen addır. İtfaiye teşkilatı, bütün dünyada kurumsallaşmış en yaygın acil durum örgütleridir. İlk kuruldukları dönemde yalnızca yangınla mücadele gibi sınırlı bir görev alanına sahip bu kuruluşlar, günümüzde daha geniş bir yelpazede faaliyetlerini sürdürmektedir. Yangınla mücadelenin yanı sıra, her türlü arama kurtarma faaliyetleri, acil durum koordinasyonları, acil yardım hizmetleri, tehlike önleyici faaliyetler, halkın acil durumlara karşı eğitimi gibi görevler itfaiye teşkilatı tarafından icra edilmektedir (Coppola, D.P. ve Maloney, E.K. 2009).

Tüm dünya genelinde kurumsallaşmış ve en çok tercih edilen bir acil durum örgütü olan itfaiyeler, ilk kuruldukları dönemde sınırlı bir görev alanına sahipken, gün geçtikçe daha çok teşkilatlanan ve görev alanını genişleten bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Yangınla mücadelenin yanında birçok arama kurtarma faaliyetleri gibi alanlarda hizmet veren itfaiyelerin ilk olarak Roma İmparatorluğu’nda ortaya çıktığı görülmektedir.

18. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Osmanlı İmparatorluğu’nda da itfaiye teşkilatları kurulmaya başlanmıştır. 18. Yüzyıla kadar gelişim gösteren yangınlarda ise halkın kendi gayretleri ve çabaları kapsamında yangınlara müdahale edilmektedir. 16. Yüzyılda Yeniçeri Ocağı içerisinde kurulan bir birlik tarafından yangın söndürme faaliyetleri gerçekleştirilmiş olsa dahi tam olarak bir teşkilatlanmadan söz etmek mümkün değildir (Oduncu, O. 2018).

Osmanlı tarihi incelendiği zamanlarda itfaiye teşkilatlanmasına yönelik net bir tarihten söz etmek mümkün değildir. Fakat Osmanlıda ortaya çıkan bu teşkilatlanma için iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden bir tanesi; 1714 yılında kurulan ve 10-15 kişiden oluşan bir grup halinde hizmet sunan 120 kg ağırlığındaki tulumla ile yangına müdahale edilmesi, Osmanlıda yer alan ilk itfaiye ve teşkilatlanması olarak değerlendirilmektedir.

Diğer bir görüşe göre Osmanlıda ilk itfaiye “David” isimli bir Fransız tarafından yapılmıştır. Sonradan Müslüman olan ve Davut ismini alan David, 1720 ya da 1721 yıllarında Osmanlıya tulumbayı getiren kişi olarak tanımlanmaktadır. Yangınla mücadele kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda David, tulumbacıların başı olarak atanmış olup, yanına 50 kişi de alarak Tulumba Ocağını oluşturmuştur. 1826 yılına kadar Osmanlı topraklarında hizmet veren Tulumba Ocağı, yaygınlaştırılarak her devlet dairesinde hizmet vermeye başlamıştır. Yeniçeri karakollarının bulunduğu yerlerde kolluk kolları oluşturularak, yangın durumunda öncelikli hale getirilmişlerdir.

Bu durum yeni bir teşkilatın kurulma çalışmalarını hızlandırmış ve 1828 yılında Yeniçeri Ocağının yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu içerisinde “yangıncı taburu” oluşturulmuştur (Pekşen, M.F., Uyaroğlu, Y., & Soyhan, H.S.S. 2020). 19. yüzyıl Osmanlı Devleti içinde zor ve çalkantılı bir dönem olduğu gibi itfaiye teşkilatının gelişmesini engellemiştir. Bu dönemde askeriye tarafından yürütülen itfaiye teşkilatı, yeterli hizmeti sunamamıştır. Bu yüzden 1868 yılına gelindiğinde kurulan Der-saadet Belediye Nizamnamesi bağlamında ise itfaiye işlemlerinin yürütülmesi belediyelerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Fakat yapılan bu işlemler de itfaiye teşkilatlanma yapısında yetersiz kaldığını göstermiştir. Bu yüzden daha sistemli ve modern bir itfaiye teşkilatlanmasının gerekli olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda ise Avrupa ülkelerindeki itfaiye teşkilatlanmaları incelenerek, Macaristan’daki uygulamaların üstünlüğü kabul edilerek gerekli uygulamalar ve düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

2.1. Cumhuriyet Döneminde İtfaiye Teşkilatı

Cumhuriyet’in ilan edildiği ilk yıllar incelendiğinde itfaiye teşkilatları askeri kurumlar tarafından yönetilmektedir. Askeri birimlerin elinde olan bu teşkilatlanma ise Cumhuriyet’in ilk yıllarında yerel yönetimlere devredilmiştir. 1930 yılında çıkarılan 1580 Sayılı Belediye Kanunu ile de belediyelerin itfaiye hizmetlerini yürütmesinin yasal temeli oluşturulmuştur. 1580 sayılı Kanun’un 16. maddesinin 1. fıkrası gereğince bütün belediyeler, itfaiye teşkilatı oluşturmakla yükümlü tutulmuştur (Pekşen, M.F., Uyaroğlu, Y., & Soyhan, H.S.S. 2020).

İtfaiye teşkilatının tarihi gelişimi incelendiğinde ise karşımıza İstanbul İtfaiyesi kapsamında yürütülen çalışmalar ön plana çıkmaktadır. 1923 yılında farklı şehirlerde teşkilatlanan itfaiyeler İstanbul’daki belediyeye bağlanmıştır. Fakat yapılan yeni düzenlemeler kapsamında 1580 Sayılı Belediye Kanunu kapsamında yapılan yeni düzenlemelerle bütün belediyelerin itfaiye teşkilatı kurması zorunlu hale getirilmiştir.

Kurulduğu günden itibaren tek amacı yangınlara müdahale etmek olan itfaiye teşkilatlarının ise 1958 yılında görev alanları genişletilmiştir. Sivil Müdafaa Kanunu kapsamında itfaiyelerin afetlerde görev alması zorunlu hale getirilmiştir. Halkın can ve mal kayıplarının önüne geçilmesi için çalışmalarını yürüten itfaiyeler 1984 yılında Büyükşehir belediyelerinin kapsamı altına girmiştir (Uygun, M., & Ebru, İ.N.A.L. 2019).

10 Ekim 1997 yılında büyükşehir belediyelerinde hizmet veren bu teşkilatlanma, itfaiye daire başkanlıklarına dönüştürülmüştür. 15 Ekim 2005 yılında ise tüm illerin sınırları net bir şekilde belirlenerek, bu sınırlar Büyükşehir Belediyeleri İtfaiye Daire Başkanlıklarının gözetimi altında tutularak hizmet vermeye başlamıştır (Yavuz, Ö., & Bozatay, Ş. A. 2015).

3. Sonuç

Kamu hizmetlerinde kaliteli hizmet sunumu açısından etkinlik, nihai bir amaç olarak kabul edilmektedir. Rasyonel bir kamu yönetimi konusunda etkinlik, faaliyetler sonucunda hedeflere ne ölçüde ulaşıldığına ilişkin bir çaba olup, verimlilikten daha çok öne çıkmaktadır. Nitekim acil servis hizmetlerinin etkinliği, servisin zamanında, uygun personelle ve araçlarla yapılıp yapılmaması ile ilgilidir. Bu noktada itfaiye hizmetleri, kamu yönetimi içerisinde ayrı bir ilgi ve önemle ele alınmalı, itfaiye hizmetlerinin özel nitelikleri göz önünde bulundurularak sadece yerel yönetimler düzeyinde değil, merkezi idare tarafından da bir takım politika ve uygulamalarla desteklemesi gerekmektedir. Bu hizmetlerin vatandaşlara eşit bir şekilde ulaştırılması, merkezi yönetim felsefesine uygun olarak, merkezi yönetimin karar ve uygulamaları ile mümkün olabilir.

İtfaiye hizmetleri ile ilgili olarak temel sorun, koordinasyonu sağlayacak bir merkezi yönetim kuruluşuna duyulan ihtiyaç noktasına düşümlenmektedir. Dolayısıyla sorunun kaynağında, yerel düzeyde halka en yakın idari birimlerin kamu hizmetlerinin sunumunda rol almasının, ölçek sorunu sebebiyle hizmetlerin etkili, ekonomik ve verimli sunulamamasına yol açması olasılığı bulunmaktadır. Böyle bir durumda halka en yakın birimden bir üst birime, oradan daha üst birime yetki ve görevlerin devri söz konusu olabilecektir. Bu gelişme ise, bürokratik yapının doğal özelliklerinden biri olan yetki ve görevlerin en üst birimde toplanarak yerelde merkezileşmesi ortaya çıkarması ile sonuçlanabilecektir (Kırışık, F. 2013). İtfaiye teşkilatının yangınla mücadele dışındaki birçok görevi Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın görevleri ile paralellik arz etmektedir. Özellikle arama kurtarma faaliyetleri açısından her iki kurum da benzer görevlere sahiptir.

Aynı işlerin farklı kurumlar tarafından yerine getirilmesi kaynakların verimsiz kullanımına neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de “acil durum müdahale kurumları yeniden yapılandırılmalıdır”. Arama kurtarma ile ilgili kurumlar birleştirilerek hem kaynak israfı önlenmeli hem de etkin bir arama kurtarma hizmeti sağlayabilecek modern acil durum ekipleri oluşturulmalıdır. Bu bağlamda yeni yapılanmanın mutlaka merkezi yönetimin bünyesinde tasarlanması gerekir. İtfaiye teşkilatı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın Müdahale Dairesi Başkanlığı’na entegre edilerek belirtilen amaçlara ulaşılabilir. Bu teşkilat, acil durum yönetiminden sorumlu olmakla birlikte afet yönetiminin de içinde yer almaktadır. Ancak, afet ve acil durumlar anlık ve hızlı tepki verilmesi gereken durumlar olduğundan, merkezi yönetimlerin ağır işlemesi, söz konusu hizmetin gereğince yürütülmesini olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin acil bir durumda malzemenin satın alınması, yerel yönetimlerin eliyle çok hızlı bir şekilde yapılabilirken, merkezi yönetimde bu işlemler zaman alabilmektedir. Büyükşehir Belediyelerin imkân ve alım güçleri itfaiye araç ve malzemelerini alma konusunda yeterli olabilmektedir. Ancak büyükşehir belediyesi olmayan il ve ilçe belediyelerinde bu konuda mali yönden sıkıntılar olduğu bilinmektedir.

İtfaiye hizmetlerinin sunumu, hizmetten yararlananların sağlık ve güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle itfaiye hizmetlerinin kalitesinin artırılması, insan yaşamının kalitesinin artırılması ile eşdeğerdir. İtfaiye hizmetleri Türkiye’de geleneksel olarak yerel yönetimlerin sorumluluk alanındadır. Türk kamu yönetiminin en belirgin özelliklerinden biri güçlü merkezileşme yapısıdır. Bu durum yerel yönetimlerin, Türk kamu yönetimi içerisinde etkin olarak faaliyet göstermesine engel olmaktadır. Yerinden yönetimin genel sorunları olan, kaynak problemi ve hizmetten eşit olarak yararlanamama itfaiye hizmetleri içinde aynı şekilde geçerlidir. Yereldeki itfaiye teşkilatlarının standardını ve koordinasyonunu sağlayacak bir merkezi yönetim kuruluşuna ihtiyaç vardır. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası ile kurulan “Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı’nın sorumluluk alanları arasında, “acil çağrı, afet ve acil

yardım hizmetlerinin koordinasyonu ve yürütülmesi, merkezi idarenin adli ve askeri teşkilat dışında taşradaki tüm birimlerinin hizmet ve faaliyetlerinin etkinliği, verimliliğinin sağlanması, afet yardım, acil çağrı, yatırım izleme, rehberlik ve denetim, strateji ve koordinasyon ile idari müdürlüklerin kurulmasının bulunması” bulunmaktadır. Başkanlığın, itfaiye teşkilatının standardizasyonu koordinasyonu noktasında önemli bir görev üstlenmesi beklenmektedir. Türkiye’de itfaiye teşkilatının bir diğer köklü sorunu, itfaiyeciliğin “bir meslek haline getirilememiş olmasıdır. Bu sorunun çözümü için ilgili yasal düzenlemeler yapılarak, itfaiyeciliğin polis veya öğretmen gibi bir meslek gruba haline gelmesi sağlanmalıdır. Türkiye’de bu yönde ilerlemelerin olduğu bilinmektedir. Örneğin itfaiyecilik ile ilgili çeşitli seviyede eğitim veren kurumların sayısı son yıllarda artmıştır. Meslek liselerinde eğitim veren “İtfaiyecilik ve Yangın Güvenliği” bölümleri, iki yıllık meslek yüksekokullarında eğitim veren “Sivil Savunma ve İtfaiyecilik” programları ve dört yıllık yüksekokullarda eğitim veren “Acil Yardım ve Afet Yönetimi” bölümleri itfaiye teşkilatının ihtiyaç duyduğu nitelikli personel ve yöneticileri yetiştirmektedir. Ancak Türkiye’de itfaiye personeli alımında tercihen itfaiyecilik ile ilgili eğitim alan kişilere bir takım öncelikler anılsa da, bu konudaki gerekli yasal düzenlemeler henüz gerçekleştirilememiştir. Dolayısıyla itfaiyecilik mesleğine girişte mutlaka “ilgili bölümlerden mezun olma şartı” getirilmelidir.

Kaynaklar

- Uygun, M., & Ebru, İ. N. A. L. (2019). Türkiye’nin itfaiye hizmetlerinin acil durum ve afet yönetimi süreçlerine göre değerlendirilmesi. *Hastane Öncesi Dergisi*, 4(1), 13-22.
- Canalp, B. (2012). İtfaiye Teşkilatlarının Yangınla Mücadelesinde Stratejik Yönetim, (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Okan Üniversitesi).
- Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye’de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.
- Hanifi, K. Türkiye’de Yangınlar (1923-1960). *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 28-39.
- Tezer, A (Ed). (2005). Entegre acil durum yönetimi sistemine giriş. Acil durum yönetimi ilkeleri. ikinci baskı. ISBN 975-561-204-1, İTÜ Afet Yönetim Merkezi. s. bölüm 1-31
- Kirtaş, H. A. (2019). Yangınlar ile mücadelede itfaiyecilerin organizasyon yapılanması ve müdahale biçimlerinin araştırılması (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi).
- Coppola, D.P. ve Maloney, E.K. (2009), *Communicating Emergency Preparedness: Strategies for Creating Disaster Resilient Public*, CRC Press.
- Oduncu, O. (2018). Şehir ölçeğinde yangın master planının hazırlanması: Sakarya örneği (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi).
- Pekşen, M.F., Uyaroğlu, Y., & Soyhan, H.S.S. (2020). İstanbul, Ankara ve Sakarya İllerinin 2018 Yılı İtfaiye Olaylarının Karşılaştırılması. *Uluslararası Yakıtlar Yanma Ve Yangın Dergisi*, (8), 1-19.
- Uygun, M., & Ebru, İ.N.A.L. (2019). Türkiye’nin itfaiye hizmetlerinin acil durum ve afet yönetimi süreçlerine göre değerlendirilmesi. *Hastane Öncesi Dergisi*, 4(1), 13-22.

Yavuz, Ö., & Bozatay, Ş. A. (2015). Türkiye'de itfaiye hizmetlerinin örgütlenmesi ve etkinliği sorunu. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(2), 785-804.

Kırışik, F. (2013), Kamu Yönetiminin Yeniden Örgütlenmesi ve Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Hizmette Yerellik İlkesi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri
http://eunivsite.nku.edu.tr/kullanici dosyaları/413/files/Sbm_05_2013.pdf